

بسم الله الرحمن الرحيم

جزوه آموزشی طرح نامه نویسی

در این جزوه آموزشی، روش طرح نامه نویسی تفصیلی خدمتتان ارائه می گردد. لازم به ذکر است برای ملموس بودن مباحث و آموزش ها، سعی شده است در کنار هر مورد، مثالی نیز به عنوان نمونه آورده شود.

۱- بحث تعریف و تبیین مسئله

در مبحث تعریف و تبیین لازم است ۴ مطلب در آن روشن شود.

۱- در ابتدا بهتر است جایگاه عنوان، بیان شود.

مثال: دروغ، یکی از رذایل اخلاقی است.

مثال: خمس، یکی از واجبات دینی است.

مثال: آزادی، یکی از حقوق انسانی است.

مثال: نسخ، یکی از علوم قرآنی است.

در این قسمت می توان توضیحات اضافه تری نیز آورد برای اینکه جایگاه روشن تر شود.

۲- ویژگی های خاص مسئله بیان شود. به عبارتی می توان به واقعیت های موجود در مورد مسئله اشاره نمود.

مثال: شخص دروغگو اعتبار کلام ندارد.

مثال: نسخ یکی از علوم قرآنی است که از دیرباز مورد توجه مفسران و قرآن پژوهان شیعه و سنی بوده است. آنچه در این

بحث جلب توجه می کند، اختلاف مفسران در شمار آیات منسوخ قرآن است. نسخ در اصطلاح دانشمندان متقدم درباره ی تخصیص

عام، تقیید مطلق، بیان مجمل و نیز نسخ به کار می رفته است؛ به همین لحاظ شمار آیات ناسخ و منسوخ به عقیده ی آنان بسیار

زیاد بوده است؛ اما به تدریج و با ضابطه مند شدن اصطلاح نسخ، گستره نسخ محدودتر شد.

۳- ابعاد و زوایای مسئله بیان شود (تبارشناسی)

در این قسمت، محقق بیان می کند که مسئله وی در چه علوم و از چه زوایایی قابل بررسی است.

به عنوان مثال موضوع آثار طلاق از دیدگاه علوم مختلفی مانند روان شناسی، جامعه شناسی، حقوقی و ... قابل بررسی

است.

به این صورت که از دیدگاه روان شناسی، به آثار روانی که طلاق بر زوجین و فرزندان بر جای می گذارد، پرداخته می

شود. از دیدگاه جامعه شناسی به سرنوشت مردان و زنان مطلقه و فرزندان طلاق و پیامدهایی که به دنبال آن در جامعه رخ می

دهد مانند بزهکاری و زنان خیابانی و ... پرداخته می شود. در دیدگاه حقوقی، به مباحث مربوط به نوع طلاق، حضانت فرزندان،

مهریه و ... پرداخته می شود.

۴- تعیین محدوده و قلمرو تحقیق

همان گونه که گفته شد یک مسئله، ممکن است از دیدگاه های مختلفی قابل بحث و بررسی باشد و از آنجایی که در یک تحقیق، نمی توان به همه زوایای مسئله پرداخت؛ بنابراین محقق باید دیدگاه مورد نظر خود و زاویه نگاه به مسئله را در تحقیق خود مشخص کند. یعنی در این قسمت، مسئله باید از زوایای گوناگون محدود شود؛ محدوده زمانی، مکانی و ... (جامعه اسلامی، جوانان، کودکان، قرآن، صحیفه سجادیه، نهج البلاغه و ...)

مثال: بررسی نقش بیکاری در اعتیاد جوانان محله آیت الله غفاری شهرستان بندرعباس

مثال: نقش قناعت در اقتصاد مقاومتی از دیدگاه نهج البلاغه

عنوان: آسیب شناسی تبلیغ حوزویان در دوره بعد از انقلاب در ایران

«تبلیغ، هر گونه بیان نوشتاری و گفتاری درباره بیان معارف و احکام دین است که کارشناسان دینی در حوزه و دیگر مراکز مشابه به آن اقدام می کنند. هدف از تبلیغ، ارشاد و اصلاح جامعه است و تحقق نیافتن این هدف، آن گونه که شایسته است، نوعی آسیب و اختلال شمرده می شود. بیش از سی سال است که انقلابی با ماهیت دینی و فرهنگی در کشور ما رخ داده است و سالانه بسیاری از حوزویان، در ایام و مناسبت های گوناگون در مراکز مختلف به تبلیغ معارف و ارزش ها می پردازند و همگام با آنها، نهادهای گوناگون، با انواع هزینه ها و به اشکال مختلف به این امر اهتمام می ورزند؛ اما هنوز مشاهده می شود که بسیاری از جوانان به شایستگی با مسائل دینی آشنا نشده اند و رفتارهایی از آنها سر می زند که نشان می دهد گویا اصلاح نشده اند؛ بنابراین، این مسئله مطرح است که این همه تبلیغ با چه آسیب ها و مشکلات و موانعی روبه رو بوده، که در حد خود مؤثر نبوده است. این مسئله در علوم مختلفی ریشه دارد و محقق بر آن است تا از نظر جامعه شناختی و روان شناختی و در حیطه حوزه برادران، در دوره بعد از انقلاب در کشور ایران، آن را بررسی نماید.»

- نکاتی در مورد تعریف و تبیین مسئله

۱- روش طرح مسئله باید به گونه ای باشد که ضمن اشاره به واقعیت های موجود و پذیرفته شده، از دل آنها پرسشی بی پاسخ استخراج شود.

۲- تعریف و تبیین از کلی به جزئی پیش می رود.

۳- فعل ها به صورت سوم شخص به کار می روند.

۴- تعریف لغوی آورده نمی شود.

۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

در بیان اهمیت و ضرورت باید دو نکته را مورد توجه قرار داد.

۱- اهمیت مسئله که یک چیز درونی است و انگیزه شخصی محقق را بیان می کند و ارزش کار وی را نشان می دهد.

۲- ضرورت تحقیق که پیامدهای اجتماعی آن مسئله را بیان می کند. پیامدهایی که دارد و محقق را بر آن داشته که در این باره تحقیق کند.

به عبارتی این مسئله به خودی خود در مهندسی فرهنگ و عقاید ما چقدر اهمیت دارد و اگر از این موضوع غفلت شود، چه عوارضی پیش می آید. همچنین پیامدهای مثبت تحقیق در این موضوع بیان شود.

در واقع، در اهمیت و ضرورت تحقیق، محقق با این سوال روبه‌رو است که چرا می‌خواهم به این مسئله بپردازم؟ اگر به این مسئله پرداخته نشود چه مشکلاتی پیش می‌آید؟ اگر به این مسئله پرداخته شود چه نتایج مثبتی به وجود می‌آید؟

۳- اهداف و فوائد تحقیق

هدف تحقیق، چیزی است که مطلوب ماست و می‌خواهیم به آن دست یابیم. هدف در واقع چشم انداز ما به بحث است که می‌خواهیم به آنجا برسیم.

اهداف را باید کاملاً روشن کرد. کارهایی که محقق در متن تحقیق انجام می‌دهد، همان اهداف اوست؛ مانند رفع ابهام، دفع شبهه، توجیه و تبیین، ارائه یک الگو، تصحیح بینش و...

اهداف را می‌توان به دو دسته هدف کلی و اهداف جزئی تقسیم کرد.

مثال: سیره حضرت زهرا(علیهاالسلام) در تربیت فرزندان

هدف کلی: ارائه یک الگو در بحث تربیت برای زن مسلمان

اهداف جزئی:

۱- آشنایی با مبانی تربیتی حضرت زهرا(سلام الله علیها)

۲- آشنایی با شیوه تربیتی حضرت زهرا(سلام الله علیها)

۳- ...

به نظر می‌رسد هدف کلی تحقیق، متناظر با عنوان تحقیق است که محقق را بر آن داشته تا به دنبال این مسئله برود و تحقیق کند و اهداف جزئی در واقع زیرمجموعه‌های هدف کلی و متناظر با بخش‌ها و فصول تحقیق هستند.

کاربرد تحقیق: محقق در صورت نیاز می‌تواند اشاره کند که در محافل علمی، آموزش و پرورش، صداوسیما، مراکز درمانی و مراکز صنعتی و اداری می‌توانند از پژوهش او استفاده کنند.

مثال: از این پژوهش ممکن است مسئولان تعلیم و تربیت و دست‌اندرکاران برنامه‌های تخصصی صداوسیما استفاده کنند.

یک نکته مهم:

معمولاً میان ضرورت و هدف، تفاوت قابل‌ملاحظه‌ای می‌شوند. ضرورت، نیازی است که پیش از تحقیق وجود دارد و احساس می‌شود؛ اما هدف، چیزی است که مطلوب ماست و می‌خواهیم به آن دست یابیم. همچنین می‌توان گفت که ضرورت، علت انجام تحقیق می‌شود؛ اما هدف، نتیجه و حاصل تحقیق است.

۴- پیشینه تحقیق

پیشینه یا سابقه بحث خود بر دو دسته است:

۱- پیشینه پیدایش موضوع یا مسئله

در پیشینه مسئله، به قدمت، سن و سال پیدایش مسئله توجه می‌کنند. باید بفهمیم که خاستگاه آن کجا و تطورات، تحولات و وضعیت فعلی آن چگونه است. اگر مسئله شما در برهه‌ای از زمان وجود نداشته است، بکوشید تا با تحلیل نشان دهید که فضای مساعدی برای طرح آن وجود نداشته است.

مثال: اگر بخواهید برای عنوان «کارکردشناسی فطرت در متون اسلامی» پیشینه مسئله بنویسید، باید روشن کنید که مثلاً کارکرد یا نقش شناسی فطرت در حوزه های مختلف اسلامی از چه زمانی آغاز شد و نخست بر چه حوزه‌هایی تأکید می‌شد و این مسئله چرا پدید آمد و در ادامه تا زمان حاضر با این مسئله چه برخوردی شده و یا این مسئله، قدیمی است یا جدید؟

۲- پیشینه پژوهش های مسئله

این قسمت به تحقیقاتی اشاره دارد که درباره مسئله مورد نظر ما انجام شده است. ابتدا باید گزارشی کوتاه از نخستین کتاب های معتبر پژوهشی، پایان نامه، مقاله و ... که به مسئله شما پرداخته اند، ارائه داد؛ به این صورت که نویسندگان این تحقیقات، تا چه اندازه و در کدام قسمت از کتب شان، مسئله مورد نظر را بیان نموده اند و آیا توانسته اند حق مطلب را ادا کنند و تا چه اندازه در کارشان موفق بوده اند و کاستی ها و جنبه هایی که به آن نپرداخته اند، چه بود. در پایان بیان نماید که وجه تمایز و ویژگی خاص تحقیق شما در مقایسه با آثار قبلی چیست.

مثلاً برای پیشینه نویسی پژوهشی درباره «کارکردهای فطرت در متون اسلامی» باید با مراجعه به نخستین منبعی که کوشیده است نقش فطرت را روشن کند، توضیح دهید که نویسنده آن تا چه اندازه نقش شناسی کرده است. سپس با مراجعه به منابع بعدی، توضیح دهید که نویسندگان آن ها در کدام قسمت کتابشان و با چه روشی و تا چه اندازه توانسته اند کارکردها را برشمرند و به چه جنبه هایی نپرداخته اند.

۵- سؤالات تحقیق

سؤال اصلی همان عنوان تحقیق است که به صورت سوالی مطرح می‌شود. معمولاً یک پرسش اصلی وجود دارد. این پرسش ممکن است تا حدی کلی باشد و نمی‌توان به آن در یک جمله پاسخ داد؛ بنابراین باید آن را به پرسش های جزئی تری تجزیه کرد و به تدریج در طی تحقیق به آن ها پاسخ داد. به این پرسش های جزئی تر، پرسش های فرعی می‌گویند که در واقع همان بخش های تحقیق قرار می‌گیرند. به این ترتیب، محقق که چهار پرسش فرعی دارد، تحقیق او نیز، چهار بخش خواهد داشت.

مثال: گونه شناسی آسیب های مبلغان برای مخاطبان دانشگاهی در دهه اخیر

سوال اصلی: آسیب های مبلغان برای مخاطبان دانشگاهی در دهه اخیر چند گونه بوده است؟

سوالات فرعی:

۱- آسیب های علمی مبلغان برای مخاطبان دانشگاهی در دهه اخیر کدام اند؟

۲- آسیب های اخلاقی مبلغان برای مخاطبان دانشگاهی در دهه اخیر کدام اند؟

۳- آسیب های روانی مبلغان برای مخاطبان دانشگاهی در دهه اخیر کدام اند؟

۴- آسیب های روش شناختی مبلغان برای مخاطبان دانشگاهی در دهه اخیر کدام اند؟

این سوالات فرعی، عناوین بخش های پایان نامه یا تحقیق پایانی قرار می‌گیرند؛ البته عناوین بخش ها باید از حالت پرسشی خارج شوند و به صورت شبه جمله در آیند.

هر کدام از این پرسش های فرعی خود می‌توانند به چندین پرسش فرعی تر تجزیه شوند و عناوین فصول قرار گیرند.

- ویژگی سوالات:

سوالاتی که در این قسمت طرح می‌شوند باید دارای ویژگی های ذیل باشند:

۱- برخاستن از دانش علمی یا دارا بودن قابلیت اتصال به دانش علمی

۲- روشنی و عدم ابهام

۳- پاسخ پذیری و قابلیت بررسی

۴- قضاوتی و اخلاقی نبودن؛ هدف سوال علمی، صدور حکم اخلاقی و قضاوت کردن نیست بلکه هدف آن، فهمیدن

است.

مثال: آیا شیوه اخذ مالیات در کشور ما عادلانه است؟ این نوع سوالات نادرست‌اند.

۵- سوالات نباید به گونه ای طرح شوند که پاسخ آن بلی یا خیر باشد.

- آیا حسن خلق، تاثیری بر کاهش طلاق دارد؟ نادرست

- نقش حسن خلق در کاهش طلاق چیست؟ درست

۶- فرضیه

فرضیه، پاسخ احتمالی و موقتی محقق به مسئله است که با یک جمله خبری بیان می شود و اطلاعات پیشین و مطالعات فعلی محقق از آن پشتیبانی می کند. شناخت مسئله، ما را به فرضیه مناسب می‌رساند؛ زیرا فرضیه چیزی جز پاسخ حدسی و اجمالی و اولیه محقق به مسئله نیست. تکلیف فرضیه در پایان تحقیق و نتیجه گیری مشخص می شود که آیا فرضیه رد شد یا اثبات.

نکات مهم:

۱- نباید پنداشت که فرضیه حتما باید اثبات شود.

۲- فرضیه ها از نظر تعداد و ترتیب، پیرو سوالات هستند؛ یعنی متناسب با سوال اصلی، یک فرضیه اصلی و متناسب با سوالات فرعی، فرضیه های فرعی خواهیم داشت.

۳- وظیفه محقق، آزمون فرضیه، یعنی نقد و بررسی، اثبات و ابطال و یا تایید، جرح و تعدیل آن است.

۷- پیش فرض ها

پیش فرض‌ها، مبانی و گزاره‌های یقینی هستند که از قبل اثبات شده اند و ما نیاز به اثبات آنها نداریم. به عبارتی مباحث مقدماتی مسئله ما هستند. مبانی پذیرفته شده و بدیهی مسئله ما هستند.

در واقع از آنجایی که هدف در تحقیق، تمرکز بر مسئله است، لازم نیست که محقق بیاید و همه مقدمات را در تحقیق خود اثبات کند. برای اینکه تمرکزگرایی و مسئله محوری را حفظ کنیم، باید بر مسئله متمرکز شویم؛ زیرا اگر بخواهیم در مورد یک مسئله، تمام مسائل مرتبط با آن موضوع را در تحقیق بیاوریم، دچار حاشیه‌روی شده و از مسئله اصلی دور می مانیم.

به عنوان مثال برای اینکه تحقیق کنیم که روش مناظره امام رضا (علیه‌السلام) با خصم چگونه بود، لازم نیست به اثبات وجود خصم، انواع مناظره، تاریخچه مناظره در جهان اسلام و ... بپردازیم؛ بلکه باید این مسائل را به عنوان مسائلی مبانی و پذیرفته شده قبلی (یعنی در تحقیقات قبلی این موارد اثبات شده اند) پذیرفته و به سرعت خود را به مسئله اصلی (روش مناظره امام رضا (علیه‌السلام) با خصم) برسانیم.

مثالی دیگر: برای موضوع «موارد نسخ از دیدگاه مفسران شیعه و سنی»، نیازی نیست محقق در فصلی مجزا به اثبات امکان نسخ در قرآن و دیدگاه مذاهب شیعه و سنی در این زمینه بپردازد؛ زیرا مسئله اصلی در اینجا، بررسی امکان نسخ در قرآن نیست؛ بلکه محقق امکان نسخ در قرآن را به عنوان مبنا و پیش فرض پذیرفته است و لذا با این پیش فرض [که نسخ در قرآن، امکانپذیر است] به دنبال بررسی این مسئله است که چه آیاتی از قرآن نسخ شده اند.

۸- روش تحقیق

در اینجا محقق باید روشی را که برای: ۱- گردآوری اطلاعات؛ و ۲- تجزیه و تحلیل اطلاعات به کار برده است، بیان نماید. نمی توان به طور مطلق نوشت: «روش ما در این تحقیق کتابخانه ای است»؛ زیرا روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه ای (اسنادی) است.

۱- گردآوری اطلاعات

به طور کل روش گردآوری اطلاعات عبارت اند از:

۱- مشاهده (تجربی)

۲- مصاحبه

۳- پرسش نامه

۴- رجوع به اسناد و مدارک (یا کتابخانه)؛ هنگامی که مدارک ما منابع مکتوب اند، از آنها فیش برداری می کنیم.

۲- تجزیه و تحلیل اطلاعات

۱- روش توصیفی

توصیف، معنایی عام دارد که هر گونه گزارش از ویژگی های ظاهری و باطنی یک شخص یا شیء و یا پدیده را شامل می شود. هنگامی که شما نظر شیخ مفید را درباره واقعه غدیر گزارش می دهید ولی تحلیل نمی کنید که مبنایش چیست و چرا این گونه نظر می دهد، در حال گزارش و نوعی توصیف هستید.

می توان گفت روش توصیفی، در پاسخ به سوالاتی به کار می رود که با کلمه «چیست» مطرح شده اند.

مثال: نظر شیخ مفید درباره واقعه غدیر چیست؟

۲- روش تحلیلی

در روش تحلیلی، استدلال می کنیم که چگونه این شیء این ویژگی ها را پیدا کرده است، چرا این گونه شده است؛ یعنی علت خصوصیات یک پدیده را گام به گام بررسی می کنیم.

مثلا در موضوع عصمت انبیا، اینکه چه علل و عواملی باعث شده است که خداوند، انبیا را معصوم گرداند، روش تحلیلی است.

می توان گفت روش تحلیلی، در پاسخ به سوالاتی به کار می رود که با کلمات «چرا و چگونه» مطرح شده اند.

یک نکته:

بهتر است که در تحقیقات، همواره توصیف یا گزارش با تبیین و تحلیل همراه شود تا بر ارزش تحقیق افزوده شود.

۹- مفاهیم و متغیرهای تحقیق

۱- مفاهیم

در هر تحقیقی، ممکن است که از چند مفهوم استفاده شود. مفاهیم به کار رفته در تحقیق ممکن است ابهام داشته باشند یا بیش از حد، عام و مطلق باشند. به همین دلیل، باید دایره معنایی آنها روشن شود. تعریف و توضیح درباره این مفاهیم، عنوان را از ابهام و اطلاق در می آورد و آن را روشن می سازد. معمولاً مفاهیم اصلی تحقیق در عنوان تحقیق به کار می روند. اما این مفاهیم، محصور به عنوان نیستند بلکه واژه های پرکاربردی که در تحقیق به کار می روند نیز جزئی از مفاهیم هستند. لازم به ذکر است تعاریف لغوی مفاهیم در این قسمت نمی آیند بلکه در قسمت مفهوم شناسی مطرح می شوند. مثلاً در موضوع سیره سیاسی حضرت زهرا (سلام الله علیها) باید مفاهیم واژه های سیره، سیره سیاسی، حضرت زهرا (سلام الله علیها)، سقیفه، فدک و ... بیان شوند.

۲- متغیرها

در یک تحقیق، ممکن است دو یا چند متغیر (پدیده) وجود داشته باشد که یکی بر دیگری تاثیر می گذارد. انواع متغیرها:

۱- متغیر مستقل: متغیری که تاثیرگذار است و در شرایط تحقیق، دچار تغییر نمی گردد.

۲- متغیر وابسته: متغیری که تاثیرپذیر است و وابسته به متغیر مستقل است؛ یعنی از متغیر مستقل، تاثیر می پذیرد.

مثال: نقش ایمان در آرامش انسان

در این مثال، ایمان، متغیر مستقل است که بر روی آرامش، تاثیر می گذارد. آرامش، متغیر وابسته است که از ایمان تاثیر می پذیرد. یعنی آرامش انسان، به ایمانش، وابستگی دارد.

۳- متغیر واسطه یا میانی: متغیری که به یکی از دو متغیر مستقل و وابسته ربط دارد و معمولاً به مستقل مرتبط است.

نقش مادران طلبه در تربیت دینی فرزندان

متغیر مستقل: مادر

متغیر وابسته: تربیت دینی

متغیر واسطه یا میانی: طلبه

اگر مادر شاغل (طلبه) باشد، این شاغل بودن متغیر میانی است که بر روی نقش مادر تاثیر می گذارد.

۱۰- ساختار تحقیق

منظور از ساختار بندی، مشخص کردن ترتیب اجزای بحث و قرار دادن آنها در یک سیر منطقی است که تداعی کننده یک نظام (سیستم) است.

بدین منظور لازم است محقق، فهرستی جامع از پرسش هایی که کل مسئله را پوشش می دهد، داشته باشد. سپس این پرسش ها را تنظیم و بخش بندی و فصل بندی کند. پرسش های مشابه را در یک دسته بندی گرد آورد و تحت یک عنوان (عنوان بخش یا فصل) قرار دهد. به همین ترتیب دسته ها را مشخص کند و پس از آن، باید ارتباط بین آنها و تقدم و تأخر آنها را تبیین نماید.

نکات مهم در ساختاربندی تحقیق

- ۱- چینش بخش ها و فصل ها باید سیر و ترتیب منطقی داشته باشد.
- ۲- بخش ها و فصل ها با یکدیگر تداخل نداشته باشند. از این رو، در هر قسمت، باید تمام مطالب مشابه و مرتبط با آن قسمت را بیاورید و موارد دیگر را واگذارید. به عبارت دیگر، عناوین باید با معنوی برابر باشند؛ یعنی محتوایی را که در ذیل هر عنوان می آورید، نه کمتر از عنوان باشد و نه بیشتر از آن.
- ۳- ساختار پایان نامه ناظر به پرسش های تحقیق باشد. به همه پرسش ها باید پاسخ داد و به مطالب نامرتبط به پرسش های تحقیق نباید پرداخت. می توانید به تعداد پرسش های مهم و نسبتا کلی، یک فصل داشته باشید.
- ۴- بکوشید تا تعیین کنید که دقیقا هدف شما در هر فصل چیست. اهداف فرعی با فصول متناظر به هم باشند.
- ۵- هر گاه مبحث الف، بر مبحث ب، مبتنی و متوقف باشد، باید مبحث ب را پیش از مبحث الف بیاوریم. مبحثی که فهم آن بر مبحث دیگری توقف دارد، نباید جلوتر بیاید؛ به عبارتی مباحث (فصول) را به گونه ای کنار هم ردیف کنید که هر فصل به فهم فصل بعدی و آن دو به فهم فصل سوم کمک کند.
- ۶- بهتر است هر چند فصل را ذیل یک بخش بیاوریم. به این صورت که با مقایسه فصل ها و از تشابه آن ها می توان یک عنوان کلی تر برگرفت و بخش را به نام همان عنوان نام گذاری کرد.
- ۷- عنوان بخش و عنوان فصل با یکدیگر رابطه عام و خاص داشته باشند. همچنین عنوان هایی که در ذیل فصل از آن استفاده می شود، باید نسبت به عنوان فصل، جزء شمرده شوند. از این رو، تساوی، تشابه و تکرار عناوین بخش با فصل و یا فصل با اجزای فصل، درست نیست. همچنین عنوان یک بخش یا فصل نباید دقیقا عنوان مسئله تحقیق باشد. مثلا برای موضوع «نقش ایمان در آرامش انسان»، نباید عنوان یک بخش را دقیقا «نقش ایمان در آرامش انسان» گذاشت.

۱۱- محدودیت ها و موانع تحقیق

- در این قسمت محقق به مشکلات علمی تحقیق که با آن روبه رو بوده است، اشاره می کند مثلا کمبود منابع جدید، جدید بودن مسئله، ذوجوانب بودن مسئله، حساسیت خاص موضوع، زبان بیگانه منابع و...
- در این قسمت به شکوه و شکایت از برخی مشکلات جزئی نپردازید. اینکه شهر شما کتابخانه مناسبی نداشته یا اینکه حوزه به دلایلی وقت شما را تمدید نکرده است، قابل گفتن نیستند.^۱

^۱ - برگرفته از کتاب مقدمات پژوهش جناب آقای دکتر حسن اسلام پور کریمی، کارگاه آموزشی یکسان سازی تحقیقات پایانی؛ تهیه و تنظیم: خانم تیماس